

Lublin, 11 kwietnia 2023 r.

Recenzja pracy doktorskiej mgr Adrianny Alicji Fronczak

pt. Wybrane zasoby osobiste a funkcjonowanie w szkole wczesnych adolescentów

Recenzent: dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. uczelni

Miejsce pracy: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Data wykonania recenzji: 11.04.2023r.

Zgodnie z decyzją Komisji Uniwersytetu Łódzkiego ds. stopni naukowych w dyscyplinach pedagogika i psychologia z dnia 16 marca 2023 roku, przedkładam recenzję pracy doktorskiej mgr Adrianny Alicji Fronczak. Dysertację doktorską pt. *Wybrane zasoby osobiste a funkcjonowanie w szkole wczesnych adolescentów* Doktorantka zrealizowała pod kierunkiem naukowym dr hab. Ireny Mudreckiej, prof. UO.

Ogólne wrażenie i ocena treści zawartych w pracy doktorskiej są pozytywne. Doktorantka skupiła się na teoriach pedagogicznych i psychologicznych, dzięki czemu nadała charakter interdyscyplinarny zagadnieniom funkcjonowania gimnazjalistów w szkole w kontekście ich wybranych zasobów osobistych.

Praca liczy 201 stron. Na 83 stronach Doktorantka w autorskim ujęciu przedstawiła studium teoretyczne na temat wczesnej adolescencji w przebiegu ludzkiego życia, funkcjonowania młodzieży w szkole oraz wybranych jej zasobów osobistych. Na kolejnych 10 stronach zaprezentowała podstawy metodologii badań własnych i na niespełna 70 stronach - wyniki z autorskiego badania. Część teoretyczna stanowi połowę zawartości merytorycznej dysertacji (nie licząc bibliografii, spisów i aneksu) i dobrze spełnia swoją funkcję podłoża teoretycznego dla zagadnień podejmowanych w badaniu.

Struktura pracy jest przejrzysta. Zachowano właściwą kolejność poszczególnych jej części, aczkolwiek rozważania teoretyczne zajmują połowę pracy. Klasycznie składa się z: wprowadzenia, trzech rozbudowanych rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego i trzech kolejnych rozdziałów poświęconych prezentacji wyników autorskiego badania. Uwieńczenie podjętych rozważań stanowi *Podsumowanie i wnioski*. Poza spisami tabel i rysunków, Autorka pracy na 10 stronach zamieściła bibliografię – pozycje zwarte i ciągłe w języku polskim, w tym cztery obcojęzyczne oraz źródła internetowe (wśród nich znalazły się te, których naukowy charakter budzi wątpliwości, np. Charaktery, <https://dziecisawazne.pl/> czy <https://stronazdrowia.pl/>). Jednakże w zdecydowanej większości pozycje źródłowe zostały właściwie dobrane do problematyki podejmowanej przez Doktorantkę. W aneksie znajdują się załączniki z: Kwestionariuszem do Badania Funkcjonowania Szkolnego Uczniów, Kwestionariusz Sprawdź, czy Jesteś Optymistą M. Seligmana oraz Kwestionariusz do badania poczucia koherencji SOC-13M.

Pod względem formalnym, jak i edytorskim, przedstawiona do recenzji praca doktorska spełnia wymogi stawiane opracowaniom naukowym. Brak jest rażących błędów w warstwach: merytorycznej, metodologicznej i empirycznej. Uważam, że Autorka wykazała się wysokim poziomem umiejętności pisarskich – zwłaszcza bardzo dobrze czyta się część teoretyczną pracy. Zastosowany język jest jednocześnie naukowy, a także jasny i zrozumiały. Obserwuje się dużą korelację omawianych zagadnień, co czyni tekst spójny w kontekście prowadzonego wywodu. Nieco większą trudność prawdopodobnie odczuwała Doktorantka przy opisie danych empirycznych, gdyż język jest bardziej sztywny, statystyczny.

Oceniając charakter podjętego przez Doktorantkę zagadnienia stwierdzam, że podjęty temat zdecydowanie zasługuje na zainteresowanie badawcze. Mgr Adrianna Alicja Fronczak porusza bowiem ważne kwestie związane z funkcjonowaniem młodzieży w szkole. Zważywszy na coraz bardziej intensywną krytykę procesu dydaktycznego, a szczególnie wychowawczego w polskich szkołach, Autorka podjęła się pewnego rodzaju wyzwania, próbując ustalić, jakie zasoby osobiste młodzieży

należy wzmacniać, aby tworzyć swoistą przeciwwagę do czynników ryzyka tkwiących w środowisku szkolnym, poza samymi uczniami.

Jako pedagog dostrzegam z jednej strony zainteresowanie badaczy funkcjonowaniem młodzieży, chociażby ze względu na specyficzne zmiany zachodzące w okresie adolescencji oraz nasilenie pewnych symptomów zachowania buntowniczo-opozycyjnego, zagrożenia nieprzystosowaniem społecznym, demoralizacji a nawet nieprzystosowania społecznego. Z drugiej strony obecnie, zwłaszcza po pandemii, uwaga naukowców skupiła się na kondycji psychofizycznej młodych ludzi. Koncentrują się oni na symptomach zaburzeń lękowych, depresji, fobii społecznej, upatrując ich konsekwencji w izolacji, której podlegała młodzież. Słusznie, oba kierunki poszukiwań badawczych są trafne i konieczne, a zwłaszcza aktualne. Moim zdaniem ostatnie lata przed pandemią były czasem dobrej zmiany w szkołach. Podejmowano wiele działań wychowawczych i profilaktycznych na rzecz uczniów. Niestety czas pandemii zaprzepaścił wypracowane wcześniej rozwiązania. Był to czas, w którym cały wysiłek nauczycieli ukierowany był na kontynuowanie edukacji w przestrzeni wirtualnej. Okres ten był w moim odczuciu specyficznym czasem przetrwania. Pytanie jednak dla kogo była to lekcja przetrwania, czy tylko dla nauczycieli, czy może bardziej dla uczniów. Tego tła aktualnych trudności w funkcjonowaniu młodzieży w szkole zabrakło mi w dysertacji doktorskiej. Pomimo, że Autorka przeprowadziła badania jeszcze przed pandemią, to warto byłoby wyprowadzić wnioski praktyczne dla terażniejszych problemów młodzieży. Innym wątkiem, który w moim odczuciu bardzo podniósłby wartość pracy, byłoby odniesienie uzyskanych wyników badań prowadzonych wśród młodzieży gimnazjalnej do młodzieży szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Z mojej perspektywy, praktycznych doświadczeń w pracy z nastolatkami po reformie oświaty, funkcjonują oni w szkole jednak inaczej niż gimnazjaliści (np. inne programy nauczania, inny charakter egzaminów, samo uczestniczenie w procesie zmian wynikających z wprowadzania reformy). Szkoda, że Autorka nie pokusiła się o taką analizę w kontekście uzyskanych wyników badań. Moje uwagi, czy raczej refleksje służą jedynie ukierunkowaniu myślenia Doktorantki na walory praktyczne pracy. Wyniki jej badań są bowiem innowacyjne w stosunku do innych, prowadzonych przez badaczy. Warto je zaimplementować, pomimo, że nie ma już gimnazjum. Praca Pani

mgr Adrianny Alicji Fronczak skłania do wniosku, że występuje potrzeba planowania i realizowania kolejnych uszczegółowionych badań wśród uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

Reasumując, po lekturze pracy doktorskiej czuje się, że Pani Doktorantka jest ukierunkowana na założenia psychologii pozytywnej, w której nie koncentruje się na słabościach i deficytach u młodzieży, a ich potencjale, który warto, a raczej trzeba, wykorzystać nie tylko w życiu szkolnym, ale i szeroko rozumianym – osobistym i społecznym. Według mnie temat pracy doktorskiej przedstawionej do recenzji jest interesujący, inspirujący badawczo oraz innowacyjny na tle innych zagadnień związanych z funkcjonowaniem adolescentów w szkole.

Część teoretyczna dysertacji została przygotowana rzetelnie, na podstawie wnikliwej analizy literatury przedmiotu. Niemniej jednak Autorka powinna bardzo dokładnie uzupełnić przypisy, których moim zdaniem brakuje w wielu miejscach (analiza treści wskazuje na to, że ich autorami są inni badacze - str. 11, 12, 14, 17, 29, 36, 47, 57, 63, 75, 77).

Na pierwszy rozdział dysertacji pt. *Wczesna adolescencja w przebiegu ludzkiego życia* składają się cztery podrozdziały. Doktorantka podjęła rozważania na temat specyfiki okresu wczesnej adolescencji, zmian zachodzących w sferze funkcjonowania emocjonalnego, społecznego i poznawczego u młodzieży. Według mnie ta część pracy nie wymaga poprawek merytorycznych. Autorka słusznie w większości odnosi się do treści z zakresu psychologii rozwojowej i pedagogiki.

W rozdziale drugim pt. *Funkcjonowanie szkolne wczesnych adolescentów* Doktorantka odniosła się przede wszystkim do wiedzy z zakresu pedagogiki. Uwzględniła zagadnienia dotyczące powodzeń i niepowodzeń szkolnych, emocji i trudności doświadczanych przez młodzież w szkole oraz znaczenia relacji rówieśniczych oraz roli nauczycieli w kontekście zasobów społecznych uczniów. Moim zdaniem Autorka omówiła w tym rozdziale podstawowe, najważniejsze kwestie, związane ze sformułowanym tematem pracy. Zabrakło mi jednak zaprezentowania uwarunkowań funkcjonowania gimnazjalistów w szkole, które Autorka uwzględniła w swoim badaniu. Jest to tym bardziej istotne, że nie sformułowała ona hipotez

roboczych, a zatem nie ma również ich uzasadnień teoretycznych, ani dyskusji wyników.

W rozdziale trzecim o charakterze teoretycznym Autorka dysertacji doktorskiej skupiła się na zasobach osobistych, które dokładnie osadziła w teorii. Uzasadniła wybór konkretnych zasobów do autorskiego badania, a następnie krótko omówiła podstawowe zagadnienia dotyczące ich. Dokonała również analizy wybranych uwarunkowań zasobów osobistych w kontekście czynników rodzinnych, szkolnych i tkwiących w grupie rówieśniczej. Wywód prowadzony przez Doktorantkę w tym rozdziale jest jasny i nie nastrocza żadnych wątpliwości czy pytań na poziomie merytorycznym. Jednakże uwagę zwraca jednostronicowy opis poczucia własnej skuteczności traktowany jako podrozdział.

Rozdział czwarty został poświęcony metodologicznym założeniom projektu badawczego. Doktorantka wybrała ilościową orientację badań. Zastosowała metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety oraz pięć narzędzi badawczych, dobrze dobranych do sformułowanego celu badań.

Celem badań Autorki pracy doktorskiej było rozpoznanie związku między wybranymi zasobami osobistymi wczesnych adolescentów a ich funkcjonowaniem w szkole. Do tak sformułowanego celu poprawnie postawiła problem badawczy. W moim przekonaniu przeformułowania wymagają jednak pytania szczegółowe. Mam trudność ze zrozumieniem różnicy między pytaniem nr 1 i 3 (Jak wczesni adolescenti funkcjonują w szkole i jakie są tego uwarunkowania? – Jakie są uwarunkowania funkcjonowania szkolnego badanych w świetle analiz wielozmiennowych?). Dla mnie byłoby bardziej precyzyjne zapytanie oddzielnie o funkcjonowanie młodzieży w szkole, a oddzielnie o uwarunkowania. Brakuje mi pytania szczegółowego do podrozdziału 5.3. *Związki pomiędzy funkcjonowaniem szkolnym w percepcji badanych a ich funkcjonowaniem szkolnym mierzonym za pomocą kryteriów formalnych* oraz do podrozdziału 5.4. *Relacje pomiędzy funkcjonowaniem szkolnym badanych a zmiennymi niezależnymi*. Z kolei pytanie nr 2 zyskałoby na jasności, gdyby wyłoniły się z niego dwa oddzielne pytania (Jakie wyniki osiągają badani w zakresie poczucia kompetencji osobistej, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych, optymizmu

i poczucia koherencji (jedno pytanie) i czy wymienione zasoby osobiste są korelatami funkcjonowania szkolnego badanych (do przeformułowania drugie pytanie). W podrozdziale 4.5. Doktorantka opisała organizację, teren badań i dokonała charakterystyki osób badanych. Po analizie tego 3-stronicowego podrozdziału zrodziły mi się pytania o: wybór konkretnej miejskiej szkoły, sposób losowania osób do udziału w badaniu, połączenie danych z dziennika elektronicznego z kwestionariuszami konkretnego ucznia, trudności związane z realizacją badań w krótkim czasie (Badanie prowadzone było przez dwa lata?), powód znacznych braków w kwestionariuszach (niemal 100 kwestionariuszy nie włączono do analiz).

W kolejnych trzech rozdziałach V-VI zostały zaprezentowane uzyskane wyniki badania własnego. Moim zdaniem mocną stroną prowadzonych analiz było przeprowadzenie analizy czynnikowej dla autorskiego kwestionariusza. Doktorantka zgromadziła obszerny materiał, który poddała analizie ilościowej. Zastanawiam się jednak, w jaki sposób Autorka interpretuje wyniki w obrębie poszczególnych czynników (I, II, III), w których w poszczególnych pytaniach są różne skale ocen (np. *Czy czujesz się lubiany w swojej klasie?* (odp.: tak, raczej tak, trudno mi zdecydować, raczej nie, nie oraz np. *Jak często czujesz się akceptowany przez rówieśników w szkole?* (odp.: nigdy, czasem, dość często, bardzo często, zawsze – co oznacza zatem średni wynik np. 1,02 w czynniku I?). Zastanawiam się także, czy Doktorantka nie miała trudności z interpretacją wyników w skali (nigdy, czasem, dość często, bardzo często, zawsze. Dla mnie w tej skali jest przewaga „pozytywnych odpowiedzi”. Brakuje mi np. „rzadko” (np. nigdy, rzadko, czasami, często, zawsze). Czy zmiana skali nie zdecydowałaby o zmianie interpretacji wyników, na podstawie których obecnie rysuje się całkiem pozytywny obraz funkcjonowania uczniów w szkole? Analiza wyników jest poprawna, zaprezentowana prostym statystycznym językiem. Zdecydowanie zabrakło pogłębionej interpretacji wyników. Pojawiają się co prawda pewne jej próby, ale Autorka nie odnosi się zazwyczaj wówczas do wyników innych badaczy – nie wiadomo zatem, czy uzyskała podobne czy różne wyniki. Odwołanie do literatury pożądane byłoby np. na str. 114 czy 122, 125.

W rozdziale VI *Zasoby osobiste badanych a ich funkcjonowanie szkolne* może warto byłoby zastanowić się nad wyodrębnieniem podrozdziałów dotyczących nasilenia poszczególnych zasobów osobistych oraz podrozdziału, w którym ustalono by związki między zmiennymi. Poza tym w opisach wyników zasobów Autorka posługuje się pojęciem poziomów (np. *Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono, że uogólnione poczucie własnej skuteczności w badanej grupie było na przeciętnym poziomie* str. 122). Na jakiej podstawie ustaliła Autorka poziomy? Czy narzędzie ma ustalone normy? Czy Autorce chodzi o nasilenie zmiennej?

Autorka rozprawy doktorskiej, w *Podsumowaniu i wnioskach*, odniosła się do sformułowanego problemu głównego i pytań szczegółowych. Po jego lekturze odczuwam jednak niedosyt dotyczący sformułowanych rekomendacji i zaleceń dla praktyki pedagogicznej. Doktorantka po skondensowanej prezentacji uzyskanych wyników badań stanowiących niemalże powtórzenie wcześniej opisanych treści w dwóch akapitach interpretuje wyniki. Nie odwołuje się jednak do badań innych Autorów. Nie wyprowadza żadnych wskazówek czy propozycji do praktyki.

Reasumując, recenzowana przeze mnie dysertacja doktorska jest opracowana zgodnie z przyjętymi zasadami przygotowania prac naukowych. Zrealizowany projekt doktorski Pani mgr Adrianny Alicji Fronczak spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, z późn. zmianami. Autorka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie pedagogika. Potwierdziła posiadanie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedstawiła innowacyjne rozwiązanie podjętego problemu naukowego oraz w zakresie stosowania wyników przeprowadzonego badania.

Stawiam wniosek o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

